

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.63>

КОМПЕТЕНЦІЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ НІМЕЧЧИНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Слінько Т.М.,
кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID 0000-0001-8411-9655

Слінько Т.М. Компетенція Федерального конституційного суду Німеччини та Конституційного Суду України: порівняльно-правовий аналіз.

Роздуми про «можливі конституції Європи» можуть мати два напрямки. З одного боку, можна задаватися питанням про правову форму Європейського Союзу: той факт, що він більше не є конфедерацією держав, але ще й не федеративною державою, вимагає правової класифікації, для якої нова концепція *Verfassungsverbund* була створена в Німеччині, тобто конституційного союзу. З іншого боку, постає питання про те, які національні конституції, чи які частини цих конституцій, чи які окремі норми цих конституцій найкраще використовувати для побудови конституційного порядку в Європі. Вирішення цього питання є не лише класичною місією порівняльного правознавства, а й чинного права Європейського Співтовариства, оскільки стаття 6 Контракту Європейського Союзу проголошує «спільними для всіх держав-членів» певні принципи західної конституційної держави та наказує розглядати фундаментальні права, «що випливають із спільних конституційних традицій країн-членів, як загальні принципи права Співтовариства». У рамках другого способу формулювання питання наступний опис стосується досвіду, отриманого під час використання елементів Конституції Німеччини для побудови інших європейських конституцій. У даній статті проведемо порівняльно-правовий аналіз повноважень Федерального конституційного суду Німеччини та Конституційного Суду України. Можливість правового контролю гарантує верховенство конституції шляхом санкціонування порушення закону конституції шляхом скасування закону. Відповідно до досвіду, накопиченого до цього часу, автономний і незалежний конституційний суд із можливістю конституційної скарги є хорошим способом захисту прав людини. Конституційні суди мають частину кожної з існуючої державної монополії, а саме повноваження парламенту видавати закони та повноваження верховного суду тлумачити та застосовувати закони, прийняті парламентом.

Ключові слова: компетенція, Федеральний конституційний суд Німеччини, Конституційний Суд України, конституція, конституційна скарга, права людини

Slinko T.M. Competence of the Federal Constitutional Court of Germany and the Constitutional Court of Ukraine: comparative legal analysis.

Reflections on «possible constitutions of Europe» can have two directions. On the one hand, one can wonder about the legal form of the European Union: the fact that it is no longer a confederation of states, but not yet a federal state, requires a legal classification, for which a new concept of *Verfassungsverbund* was created in Germany, that is, a constitutional union. On the other hand, the question arises as to which national constitutions, or which parts of these constitutions, or which individual norms of these constitutions are best used to build a constitutional order in Europe. Solving this issue is not only a classic mission of comparative jurisprudence, but also of the current law of the European Community, since Article 6 of the Treaty on the European Union declares certain principles of the Western constitutional state «common to all member states» and orders to consider fundamental rights «arising from common constitutional traditions of member countries, as general principles of Community law». Within the framework of the second way of formulating the question, the following description refers to the experience gained during the use of elements of the German Constitution to build other European constitutions. In this article, we will conduct a comparative legal analysis of the powers of the Federal Constitutional Court of Germany and the Constitutional Court

of Ukraine. The possibility of legal review guarantees the supremacy of the constitution by sanctioning the violation of the law of the constitution by repealing the law. According to the experience accumulated so far, an autonomous and independent constitutional court with the possibility of a constitutional appeal is a good way to protect human rights. Constitutional courts have a part of each existing state monopoly, namely the power of parliament to make laws and the power of the supreme court to interpret and apply laws passed by parliament.

Key words: competence, Federal Constitutional Court of Germany, Constitutional Court of Ukraine, constitution, constitutional complaint, human rights

Постановка проблеми. Протягом ХХ-го століття, особливо у другій половині минулого століття, відбувся перехід від концепції Конституції та конституціоналізму, що регулює основні відносини конституційної влади, визначаючи правила доступу та здійснення повноважень різними органами держав та декларацією прав, які були введені в дію законодавцем, які ми могли б назвати базовим або мінімальним конституціоналізмом, розвиненим або сильним конституціоналізмом. Конституціоналізм, розроблений у другій половині ХХ-го століття, базується на чіткій демократичній легітимності, структурі державної влади, що базується на рівновазі та протизвазі державних органів та функцій, а також на процесах прийняття рішень, які поважають, сприяють та гарантують основні права людини.

Ступінь дослідження. Дослідження компетенції компетенції конституційних судів, сприяли наукові дослідження вітчизняних фахівців у галузі теорії права та конституційного правосуддя, а саме: В. Бринцева, М. Гульгай, А. Івановської, М. Костицького, О. Мироненка, Х. Приходько, О. Спінчевська, М. Савчина, А. Селіванова, В. Скоморохи, В. Шаповала, Н. Шаптали, С. Шевчука, О. Щербанюк та ін.

Метою статті є дослідження процесуальних повноважень Федерального конституційного суду Німеччини та Конституційного Суду України.

Вклад основного матеріалу. Західна конституційна держава характеризується трьома основними елементами: нормативною формою конституції, верховенством конституції та конституційною юрисдикцією. Можливість правового контролю гарантує верховенство конституції шляхом санкціонування порушення закону конституції шляхом скасування закону. Спір навколо конституційного права вирішується в судовому порядку і знаходить свій результат у вступному в силу у рішенні верховного суду. На цьому фоні можна перш за все розрізнити три характерні риси Федерального конституційного суду: по-перше, організаційну незалежність; по-друге, повнота своїх повноважень; і по-третє, порядок розгляду конституційної скарги.

У структурі юрисдикції ФРН конституційна юрисдикція займає особливе положення. Федеральний конституційний суд був створений Установчими зборами як вищий юридичний орган для всебічного захисту верховенства права (правової визначеності громадянина, запобігання порушенням принципів верховенства права з боку держави). Окрім інших державних повноважень, вона є самостійним і незалежним конституційним органом, який не підпорядковується жодній іншій владі [3].

Конституційні спори між державними органами є другим корінням конституційної юрисдикції в Німеччині. У цій процедурі порушення закону у відносинах між вищими конституційними органами можуть бути заявлені та подані до Федерального конституційного суду. Крім Президента Федеративної Республіки, Бундестаг і Федеральний уряд, зокрема, політичні партії, через суперечливу юрисдикцію Федерального конституційного суду, також належать до конституційних органів, оскільки їхні завдання відповідно до конституційного права, тобто під питанням їхній внесок у формування політичної волі, зокрема через вибори.

Компетенція Федерального конституційного суду залишається беззаперечною для конкретного контролю за нормами, якщо суд вважає за потрібне отримати в такий спосіб роз'яснення питання конституційного права у зв'язку з конкретною судовою процедурою. Усі суди зобов'язані контролювати чинне законодавство, тобто під час процедури, яка знаходиться на розгляді в їхній юрисдикції, вони можуть використовувати норму, лише якщо вона є дійсною, тобто є відповідає Конституції. Позитивною стороною процедури конкретного контролю стандартів є те, що Федеральний конституційний суд розглядає справу з урахуванням елементів факту та права. Дійсно, вирішення конкретних справ більше підходить для судової діяльності, ніж абстрактне судження цілих кодексів [1].

Текст Основного закону надав Федеральному конституційному суду широкі повноваження. Федеральний конституційний суд зміцнився поза цим, частково сумнівним чином. Таким чином, він розглядає себе не лише як суд, а й як конституційний орган. Стаття 1 Закону про Федеральний кон-

ституційний суд підкріплює цю точку зору, пункт 1 кваліфікує Федеральний конституційний суд як «автономний і незалежний суд правосуддя по відношенню до всіх інших конституційних органів»; крім того, параграф 3 уповноважує Федеральний конституційний суд, як і інші конституційні органи, приймати правила процедури. Федеральний конституційний суд навіть називає себе «володарем власної процедури». Таким чином, поправки до Закону про Федеральний конституційний суд виникали кілька разів просто через те, що законодавець згодом легалізував судову практику, прийняту без правової основи. Третьою характерною рисою Федерального конституційного суду є те, що він приймає рішення щодо конституційних скарг [2].

Федеральний конституційний суд існує поряд із вищими інстанціями різних гілок юрисдикції та є вищим за них, оскільки їхні рішення можуть бути подані до Федерального конституційного суду для перегляду з питань юрисдикції. Історично Федеральний конституційний суд, безумовно, не є першим емансипованим конституційним судом; справді, ідея відокремлення конституційної юрисдикції від звичайної юрисдикції та передачі її конституційному суду, який судить лише в масштабі Конституції, вже була реалізована на практиці, коли в 1920 році було створено Конституційний суд Австрії. Але лише після створення Федерального конституційного суду в 1951 році інституційна емансипація примножилася в Європі та частково за її межами, особливо в Африці та Латинській Америці. Протилежним типом є інтегрована конституційна юрисдикція, де конституційна юрисдикція покладена на верховний суд поряд з іншими юрисдикціями.

Відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки основною метою Стратегії щодо розвитку конституційного судочинства є визначення пріоритетів щодо удосконалення конституційно-правового регулювання, насамперед з питань порядку добору суддів Конституційного Суду України, забезпечення їх добросовісності, професійної компетентності та політичної неупередженості, прозорих підстав та дієвих механізмів притягнення суддів до відповідальності, гарантування прийняття Конституційним Судом України обґрунтованих рішень і висновків, що ґрунтуються на засадах верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, на цінностях і принципах, визначених Конституцією України [5]. Результатом реалізації Стратегії має стати ефективне конституційне судочинство, яке забезпечить справедливий розгляд справ Конституційним Судом України, ухвалення ним обґрунтованих рішень і висновків. Судді Конституційного Суду України мають бути добросовісними правниками із визнаним рівнем професійної компетентності та мати високі моральні якості, залишаючись вільними від будь-якого політичного впливу та підзвітними лише суспільству.

Відповідно до ст.7 Закону України «Про Конституційний Суд України» до повноважень Суду належить: 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення Конституції України; 3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України; 6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; 7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; 8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України; 9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [4].

Істотною проблемою сучасного конституційного судочинства в Україні є невиконання вердиктів Конституційного Суду України, на що неодноразово звертали увагу як іноземні, так і українські фа-

хівці. О.В. Щербанюк звертає увагу на те, що виконання рішень та висновків Конституційного Суду України є гарантією конституціоналізму та залежить від відповідного рівня конституційної та політичної культури суспільства [6, 45]. На сучасному етапі розвитку конституційного права рішення Конституційного Суду України більше не сприймається як документ, що лише визначає конституційність та неконституційність правових актів, а більше уваги надається тій обставині, що останні є основним засобом формування конституційної доктрини та розвитку Конституції України.

Висновок. Зазначені повноваження конституційних судів дозволяють цим судам виконувати роль охоронця конституції та гаранта прав і свобод людини. Ці повноваження створюють значні можливості для конституційних судів впливати на правову систему як «коригуючим», так і (певним чином) «випадковим» способом.

Список використаних джерел:

1. Cf. Tomuschat, «Das Bundesverfassungsgericht im Kreise anderer Verfassungsgerichte», dans Festschrift 50 Jahre Bundesverfassungsgericht, 2001, t. I, p. 245 (248 s.).
2. Häberle, «Das Bundesverfassungsgericht als Muster einer selbständigen Verfassungsgerichtsbarkeit», dans Festschrift 50 Jahre Bundesverfassungsgericht, 2001, t. I, p. 311 (312).
3. Limbach, «Das Bundesverfassungsgericht und der Grundrechtsschutz in Europa», NJW, 2001, p. 2913 (2919).
4. Закон України «Про Конституційний Суд України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст. 376 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/conv#n26>
5. Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11.06.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
6. Щербанюк О.В. Проблема виконання актів Конституційного Суду. Виконавче провадження: теорія та практика: монографія. За заг. ред. Р.Ф. Ханової, С.О. Кравцова. – Харків: Право, 2021. – 672 с.